

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΑΘΗΤΙΚΟΤΗΤΑ: ΟΙ ΝΕΟΙ ΩΣ “ΠΟΛΙΤΕΣ ΣΕ ΑΝΑΜΟΝΗ”

ΝΑΓΙΑ ΓΚΟΛΕΜΗ & ΜΥΡΤΩ ΓΡΗΓΟΡΙΑΔΗ

ΨΧ116: ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

ΤΜΗΜΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑΣ ΕΚΠΑ

ΧΕΙΜΕΡΙΝΟ ΕΞΑΜΗΝΟ 2024-2025

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- Ιστορική αναδρομή
- Ορισμοί και τυπολογίες
- Θεωρίες πολιτικής παθητικότητας
- Φαινόμενο stand-by citizen
- Ελληνική πραγματικότητα
- Πρακτικές πολιτικοποίησης
- Συμπέρασμα
- Βιβλιογραφία

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

1950: Οι νέοι ως παθητικοί συμμετέχοντες στην πορεία της πολιτικής τους κοινωνικοποίησης, τάση εξιδανίκευσης των εκάστοτε ηγετών μέσα από την αναγωγή τους σε καλοπροαίρετες γονικές φιγούρες (Easton & Dennis, 1969).

Όπως τη δεκαετία του 1930, η πολιτική συμμετοχή είναι ανάλογη της ψήφου (Tingsten, 1937).

1960 και 1970: Η έννοια της πολιτικής συμμετοχής διευρύνεται για να συμπεριλάβει τις εκστρατείες, την επικοινωνία με επισήμους και την υπογραφή αιτημάτων (petitions).

Ιστορική σύγκλιση κοινωνικών κινημάτων, έμφαση στις διαγενεακές διαφορές ως προς την πρόσληψη των πολιτικών αξιών.

Επικράτηση αισιόδοξων θεωριών: «Φρέσκια επαφή» με το κοινωνικό σύστημα (Mannheim): Οι νέοι που διαπνέονται από αισθήματα γόνιμης αμφισβήτησης δεν πρόκειται να εξελιχθούν σε κομφορμιστές, σοβινιστές ή τυφλούς πιστούς του status quo.

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

1980 και 1990: Πεσιμιστικές θεωρίες πολιτικής συμμετοχής (βλ. Θεωρία Pateman). Το νεοφιλελεύθερο κύμα και η σταδιακή απομάκρυνση από τον ιδεολογικό άξονα οδηγεί στην απαξίωση του συλλογικού στοιχείου και σε μειωμένη πολιτική συμμετοχή.

2000: Φαινόμενο Bowling Alone (Putnam, 2000). Ακόμα μεγαλύτερη υποτίμηση της παραδοσιακής πολιτειακής συμμετοχής, είτε αυτή αφορά κοινοτικούς οργανισμούς, είτε ανεπίσημες κοινωνικές δραστηριότητες, όπως ένα πρωτάθλημα μπόουλινγκ.

2010 και 2020: Οι πρόσφατες έρευνες υιοθετούν μια πιο αισιόδοξη οπτική, η οποία επικεντρώνεται στους εναλλακτικούς τρόπους των νέων να μετέχουν στα κοινά, οι οποίοι εντοπίζονται εκτός θεσμικής σφαίρας (Dalton, 2007· Micheletti & McFarland, 2011).

ΟΡΙΣΜΟΙ & ΤΥΠΟΛΟΓΙΕΣ

- Πολιτική παθητικότητα:

- Παθητικότητα: εμπερικλείει απουσία δράσης, αδράνεια.

Τι δεν κάνουμε; Δεν εκπληρώνουμε την ιδιότητα του πολίτη μέσα από τη συμμετοχή στα κοινά και στην πολιτική.

- Συμμετοχή στα κοινά (civic engagement)

- Το νόημα που συνεπάγεται είναι τόσο δεδομένο, που μπορεί να καταστεί παραπλανητικό.

- Οι παραδοσιακοί ορισμοί επικεντρώνονται υπερβολικά στη θεσμική πολιτική (π.χ. ψήφος), παραγνωρίζοντας με αυτόν τον τρόπο τις εναλλακτικές μορφές συμμετοχής στο κοινωνικοπολιτικό γίγνεσθαι (Easton & Dennis, 1969· McIntosh & Youniss, 2010).

Η συμμετοχή στα κοινά δύναται να μετεξελιχθεί σε πολιτική συμμετοχή, ΩΣΤΟΣΟ οι έννοιες δεν είναι ταυτόσημες, καθώς διαποτίζονται από διαφορετικά κίνητρα και αξίες (π.χ. συγκρούσεις για την κατανομή των πόρων).

Adler & Goggin (2005) Ορισμός συμμετοχής στα κοινά	Teorell (2007) Τυπολογία συμμετοχής στα κοινά και στην πολιτική	Ekman και Amna (2012) Τυπολογία συμμετοχής στα κοινά και στην πολιτική
«Η συμμετοχή στα κοινά αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο οι ενεργοί πολίτες μετέχουν στη ζωή μιας κοινότητας για να βελτιώσουν τις συνθήκες ζωής των άλλων ή για να βοηθήσουν στη διαμόρφωση του μέλλοντος της κοινότητας».	Εκλογική συμμετοχή, καταναλωτική συμμετοχή (δωρεές, μποϊκοτάζ, πολιτική κατανάλωση), συμμετοχή σε κόμματα (ως μέλος), συμμετοχή σε διαμαρτυρίες.	Διαφοροποίηση των μορφών συμμετοχής στα κοινά και στην πολιτική σε ατομικές ή συλλογικές, αφενός, και φανερές ή λανθάνουσες, αφετέρου.
Ο ορισμός αυτός, κρίνεται υπεραπλουστευτικός. Δεν δίνει τη δέουσα έμφαση στις πεποιθήσεις, στις στάσεις και τα συναισθήματα που σχετίζονται με τρόπους δράσης εκτός της δημόσιας σφαίρας.		

ΤΥΠΟΛΟΓΙΑ EKMAN & AMNA (2012)

Συνεχές αποχής - εξστρεμισμός

- **Αποχή:** στοχευμένη αποφυγή λόγω απέχθειας (antipolitical), είτε αδιαφορίας (apolitical).
- **Ατομική συμμετοχή στα κοινά:** Συμμετοχή σε δραστηριότητες με κοινωνικό πρόσημο όπως η υποστήριξη φιλανθρωπικών οργανώσεων (έκδηλη) και η τακτική ενημέρωση για φλέγοντα κοινωνικά ζητήματα (λανθάνουσα).
- **Ατομική πολιτική συμμετοχή:** Συμμετοχή σε εκλογές (έκδηλη) αλλά και λανθάνουσες μορφές υποστήριξης πολιτικών οργανώσεων, όπως οι δωρεές.
- **Συλλογική συμμετοχή** (στα κοινά ή στην πολιτική): Ένταξη σε ομάδες ή κινήματα με κοινωνικούς ή πολιτικούς στόχους. Αυτή η συμμετοχή μπορεί να είναι ήπια, όπως η υιοθέτηση συγκεκριμένων ταυτοτήτων (π.χ. ακτιβισμός για την προστασία του περιβάλλοντος), ή πιο ακραία, όπως καταλήψεις δημοσίων κτιρίων και επιθέσεις κατά ιδιωτικής περιουσίας.

ΘΕΩΡΙΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΠΑΘΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Έρευνα πάνω στην πολιτική συμμετοχή: μειωμένα επίπεδα συμμετοχής στα κοινά και στην πολιτική, φθίνουσα εμπιστοσύνη στους θεσμούς της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας, λοιπά δείγματα κοινωνικής εξουθένωσης, σκεπτικισμού και κυνισμού.

Αισιόδοξες αξιολογήσεις

Schudson (1996,1998): Τα άτομα δεν αδιαφορούν, ούτε αγνοούν ζητήματα που άπτονται της πολιτικής, παρά μονάχα αποφεύγουν τους συμβατικούς τρόπους συμμετοχής σε αυτή // Μεταβιβάζουν στους άλλους την ευθύνη για πολιτική δραστηριοποίηση, διατηρώντας ωστόσο το πολιτικό τους ενδιαφέρον και παραμένοντας ενημερωμένοι, ενώ εφόσον το απαιτούν οι περιστάσεις, είναι **έτοιμοι να λάβουν δράση**.

Almond και Verba (1963, 1980): Ένα επίπεδο παθητικότητας θεωρείται καλό για την αποτελεσματικότητα των σύγχρονων δημοκρατιών.

Πεσιμιστικές αξιολογήσεις

Free rider effect (Olson, 1965): Μεταγενέστεροι ερευνητές αφορίζουν την πολιτική παθητικότητα και χαρακτηρίζουν τους απέχοντες πολίτες ως “λαθρεπιβάτες” που καπηλεύονται την ωφέλεια ενός εκλογικού αποτελέσματος δίχως το κόστος μιας ξεκάθαρης εκλογικής επιλογής.

Μοντέλο μινιμαλιστικής δημοκρατίας (minimalistic model)	Μοντέλο συμμετοχικής δημοκρατίας (participatory democracy)	Μοντέλο αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας (representative model)
Βασισμένο στον Weber και τον Schumpeter.	Η Pateman (1980) υιοθετεί μια ριζοσπαστική άποψη.	Almond και Verba (1963, 1980).
Αποδέχεται την παθητικότητα. Η δημοκρατία δεν αφορά τη μαζική συμμετοχή.	Η πολιτική παθητικότητα συνιστά απειλή για τη δημοκρατία και οφείλει να περιοριστεί, δεδομένου ότι παρακωλύει τη λήψη αποφάσεων και δυσχεραίνει την καλλιέργεια υπευθυνότητας στους πολίτες.	Εκπροσωπεί μια ενδιάμεση θέση. Η πολιτική συμπεριφορά θα πρέπει ιδανικά να εμπερικλείει ένα επίπεδο παθητικότητας.
Αντίθετα, οι μη καταρτισμένοι (ίσως ακόμη και οι καταρτισμένοι) πολίτες θα πρέπει να μένουν εκτός πολιτικής μεταξύ των εκλογών.		Οι έχοντες εξουσία να αποφασίζουν οι ίδιοι για τα περισσότερα πολιτικά ζητήματα.

ΠΟΛΙΤΗΣ ΣΕ ΑΝΑΜΟΝΗ (STAND-BY CITIZEN)

- Ekman και Amna (2014): Η παθητικότητα απαρτίζεται από πολλούς και διαφορετικούς προσανατολισμούς.
- Εισάγεται για πρώτη φορά η έννοια του **“πολίτη σε αναμονή”** (stand-by citizen), ο οποίος βρίσκεται διαρκώς σε επιφυλακή, ενημερώνεται και επικαλείται πολιτικά θέματα σε καθημερινές συζητήσεις.
- Αυτός ο φαινομενικά παθητικός προσανατολισμός θα μπορούσε να θεωρηθεί προσόν σε μία βιώσιμη δημοκρατική κοινωνία, λόγω του ιδιαίτερου κράματος πολιτικού ενδιαφέροντος, εμπιστοσύνης και προθυμίας που επιδεικνύει ένας πολίτης σε αναμονή.
- Το stand-by citizenship συνιστά ανερχόμενη πολιτική στάση στους νέους. Την υιοθετεί το 27,6% ενός δείγματος 1.732 νέων 15-30 ετών Tzankova et al. (2022).

ΠΟΛΙΤΗΣ-
ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΣ
(MONITORIAL
CITIZEN)

- Schudson (1996, 1998): Οπτιμιστική άποψη της πολιτικής συμπεριφοράς στη σύγχρονη δημοκρατία.
- Οι πολίτες στην εποχή μας δεν είναι παθητικοί πολιτικά, έστω και αν δεν συμμετέχουν έκδηλα.
- Αντιθέτως, δραστηριοποιούνται ως πολίτες-παρατηρητές, φέρουν δηλαδή πίστη στην πολιτική αποτελεσματικότητα και συμμετέχουν σε κάποιο είδος πολιτικής δραστηριότητας.

ΘΕΩΡΙΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΠΑΘΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Συνεπώς, στην πιο πρόσφατη βιβλιογραφία, βρίσκουμε κάποιες ερμηνείες των τρεχουσών πολιτικών εξελίξεων όπου η παθητικότητα, με τη μορφή της μείωσης των επιπέδων της συμβατικής συμμετοχής στα κοινά και στην πολιτική (βλ. Berger, 2009), δεν θεωρείται απαραίτητα απειλή από μόνη της για τη δημοκρατία.

Οι μεταμοντέρνοι πολίτες αποφεύγουν τις παραδοσιακές μορφές πολιτικής συμμετοχής, αλλά αναπτύσσουν νέες μορφές πολιτικής συμπεριφοράς και διατηρούν ενδιαφέρον για τα κοινωνικά ζητήματα (βλ. Dalton, 2004· Inglehart, 1997, 1999· Norris, 2002).

Η αίσθηση της ιδιότητας του «**πολίτη από καθήκον**», η οποία σχετίζεται με τη θεσμική συμμετοχή, βαίνει φθίνουσα και σταδιακά μετατρέπεται σε ιδιότητα του «**πολίτη από προσωπική δέσμευση**» (Dalton, 2004).

Η εξέλιξη αυτή αποτελεί τον πυρήνα μιας **μετασχηματιστικής σχολής σκέψης**: Τα πρότυπα της ιδιότητας του πολίτη συμβαδίζουν με τον εκσυγχρονισμό των δυτικών δημοκρατιών.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

Σε ποιο βαθμό είναι η πολιτική παθητικότητα αισθητή στη χώρα μας; Η απάντηση δεν είναι πολύ ενθαρρυντική.

Ο σταδιακός συγκεντρωτισμός της εξουσίας, η παρατεταμένη κομματική πόλωση, η ανάγκη δημοσιονομικής ρύθμισης του ελληνικού χρέους, η ακατάσχετη μεταναστευτική ροή και ο ανεπαρκής χειρισμός της, καθώς και τα αλληπάλληλα πολιτικά σκάνδαλα έχουν εντείνει δραματικά τη δυσπιστία και την απογοήτευση των Ελλήνων πολιτών.

- Επιπλέον, πρέπει να ληφθεί υπόψη ο παράγοντας ιδεολογικού αποπροσανατολισμού: “Η δεξιά και η αριστερά δεν σημαίνουν τίποτα”.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

- Μέσα στη δεκαετία 2009-2019 το ποσοστό αποχής στις κάλπες εκτοξεύθηκε από το 29,15%, στο 42,22%, με τις παραγωγικές ηλικίες 18-34 ετών να απέχουν περισσότερο από κάθε άλλη ομάδα.
- Σε γενικές γραμμές, η πολιτική δραστηριοποίηση των νεαρών Ελλήνων μιμήθηκε τα ευρωπαϊκά πρότυπα: Πτωτική τάση στη δήλωση πολιτικού ενδιαφέροντος από το 2000 κι έπειτα (Pantelidou-Malouta, 2015).
- **Οικονομική κρίση:** Αναζωπύρωση πολιτικού ενδιαφέροντος, καταφυγή σε αμεσοδημοκρατικές (π.χ. γεγονότα πλατειών, εξέγερση Δεκέμβρη 2008) αλλά και σε αντιδημοκρατικές διαδικασίες (π.χ. εκλογική άνοδος Χρυσής Αυγής).
- Το ερώτημα παραμένει ως εξής: Μήπως πρέπει να αρχίσουμε να αντιμετωπίζουμε την πολιτική συμπεριφορά των νέων με όρους μετασχηματισμού των συμμετοχικών τους πρακτικών και όχι πολιτικής αδιαφορίας;

ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ- ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΦΑΙΝΟΜΕΝΩΝ ΠΑΘΗΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

- Η διερεύνηση των παραμέτρων πολιτικοποίησης της νεολαίας αποτελεί ένα διαρκές επίδικο στην πολιτική και κοινωνιολογική ανάλυση.
- **David Easton:** Ορισμός πολιτικοποίησης ως η διαδικασία εκείνη κατά την οποία οι νέοι έρχονται σε επαφή με τους συμβολισμούς του κοινωνικού και πολιτικού περιβάλλοντος, ώσπου διαμορφώνουν εν τέλει την πολιτική τους ταυτότητα (Θεωρία Πολιτικών Συστημάτων, 1957).
- Ως απάντηση στα αυξημένα επίπεδα νεανικής παθητικότητας, οι κυβερνητικοί μηχανισμοί των χωρών έχουν προβεί σε διάφορες ενέργειες, όπως είναι η θέσπιση μαθημάτων πολιτικής και κοινωνικής αγωγής στα σχολεία (McDevitt & Chaffee, 2000) και η σύσταση ειδικών επιτροπών (Tonge & Mycock, 2010).
- **Ωστόσο,** πολλοί διακρίνουν ψήγματα σκοπιμότητας σε αυτές τις κινητοποιήσεις, αφού αναπαράγουν την καθεστηκυία ιδεολογία. Γενικά, παρόλο που όλοι εξαίρουν τη σημασία της νεανικής πολιτικής ταυτότητας, ξιφουλκούν εναντίον της όταν εγκολπώνεται αντιπαραθετικά προς τις κυρίαρχες επιλογές χαρακτηριστικά.

ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Για πάνω από 50 χρόνια, οι ερευνητές εξετάζουν τις παραμέτρους της νεανικής πολιτικής συμμετοχής, διολισθαίνοντας συχνά σε παρανοήσεις:

Στεγανοποίηση της πολιτικής συμμετοχής σε μια **διπολική αντίθεση ενεργητικότητας-παθητικότητας**, εξομοίωση της πολιτικής με θεσμοθετημένα πλαίσια, παράβλεψη άλλων εκφάνσεων

Επικράτηση μιας συλλογιστικής που προσεγγίζει τη φθίνουσα πολιτική συμμετοχή αποκλειστικά με **όρους προσωπικής αποδέσμευσης**, και όχι ως απότοκο κοινωνικού αποκλεισμού ή ανισότητας

Έλλειψη **επαρκών διαχρονικών δεδομένων**, εγκλωβισμός προσεγγίσεων σε επιφανειακές αναλύσεις δίχως πρακτικό αντίκρισμα

Σύγχρονη θεώρηση: Η πολιτική συμμετοχή αντιμετωπίζεται με όρους **μετασχηματισμού**, παρά διάβρωσης. Κρίνεται αναγκαία η προσαρμογή του πολιτικού συστήματος στη νέα τάση.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Amnå, E. (2012). How is civic engagement developed over time? Emerging answers from a multidisciplinary field. *Journal of Adolescence*, 35(3), 611–627. <https://doi.org/10.1016/j.adolescence.2012.04.011>
- Amnå, E., & Ekman, J. (2013). Standby citizens: Diverse faces of political passivity. *European Political Science Review*, 6(2), 261–281. <https://doi.org/10.1017/s175577391300009x>
- Ελευθερίου, Κ. (Επιμ.). (2022). Νεολαία και πολιτική στην Ελλάδα σήμερα. *Δελτίο Πολιτικής Συγκυρίας*, 4. https://enainstitute.org/wp-content/uploads/2022/05/Δελτίο-Πολιτικής-Συγκυρίας_04.pdf
- Μαγκλαβέρας, Κ. (2022). *Μελέτη περίπτωσης για την αποχή των νέων κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα* [Μεταπτυχιακή εργασία, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης]. <https://ikee.lib.auth.gr/record/348549/files/GRI-2023-39578.pdf>
- Παπαοικονόμου, Α. Δ. (2016). Η πολιτική αυτοαντίληψη των νέων της Ευρώπης και οι νέες μορφές νεανικής πολιτικής συμμετοχής: Εμπειρική προσέγγιση. *Παιδαγωγικά Ρεύματα στο Αιγαίο*, 9(1), 125-135. <https://ejournals.epublishing.ekt.gr/index.php/revmata/article/view/31168/23900>
- Tzankova, I., Prati, G., & Cicognani, E. (2021). Profiles of Citizenship Orientations Among Youth. *Young*, 30(1), 57–79. <https://doi.org/10.1177/11033088211008691>